

Pracovní úrazy a zdravotní péče u pomocných technických praporů (PTP) / Work Injuries and Medical Care in the Auxiliary Technical Battalions (PTP)

Radek Švec

Abstrakt

Ve svém příspěvku se věnuji tématu pracovních úrazů a zdravotní péče u pomocných technických praporů, které jsou podobně jako u ostatních internačních zařízení komunistického režimu (jako byly věznice a vězeňské tábory, civilní tábory nucených prací či internační kláštery) tématem méně známým a troufnu si tvrdit do značné míry i opomíjeným. Rozšířený pohled na tuto tematiku se čtenářům pokouším poskytnout také za pomoci výpovědí dobových pamětníků, které nám mohou pomoci udělat si o tehdejší situaci ucelenější obraz.

Abstract

In my contribution, I discuss the topic of work injuries and medical care in the Auxiliary Technical Battalions, which, like other internment facilities of the communist regime (such as prisons and prison camps, civilian forced labor camps, or internment monasteries), is a lesser known and, I dare say, widely neglected topic. I also try to provide readers with a comprehensive view of this topic with the help of testimonies of contemporary witnesses, which can help us to get a complete picture of the situation at the time.

Klíčová slova: Pomocné technické prapory; politická perzekuce; pracovní úrazy; zdravotní péče; nezákonnosti 50. let; vzpomínky pamětníků.

Keywords: Auxiliary Technical Battalions; Politically unreliable persons; Work injuries; Medical care; Political Persecution; Memories of Contemporary Witnesses.

Nucená práce patří k charakteristickým znakům totalitních režimů a její nedílnou součástí je i diskriminace a ekonomické využití pracovní síly dopředu vytýpaných skupin obyvatelstva. Není proto nikterak překvapující, že tento specifický druh mimosoudní perzekuce byl v minulosti uplatňován také v armádě, kde k tomu byly zvláště příhodné podmínky. Po druhé světové válce se pak stal na řadu let součástí vojenského systému v řadě evropských zemí, v nichž bylo zaváděno totalitní společenské zřízení sovětského typu. Do této skupiny můžeme přiřadit i systém pomocných technických praporů zavedený v československé armádě v letech 1950 až 1954. Ve svém následujícím příspěvku bych se rád věnoval tématu pracovních úrazů a zdravotní péče u pomocných technických praporů, které jsou podobně jako u ostatních internačních zařízení komunistického režimu (jako byly věznice a vězeňské tábory, civilní tábory nucených prací či internační kláštery) tématem méně známým a troufnu si tvrdit do značné míry i opomíjeným. Relevantní informace o úrazech a zdravotní péči u pomocných technických praporů můžeme hledat na stránkách dobového tisku či v archivních pramenech jen s nemalými obtížemi, neboť řada úrazů se vůbec neevidovala, aby velitelé i podniky měli co nejméně problémů a řada dokumentů byla rovněž skartována. Přehledy nemocí, i velmi vážných a s trvalými následky, se často vůbec nevedly. Rozšířený pohled na tuto tematiku nám tak můžou poskytnout výpovědi dobových pamětníků, které nám mohou pomoci udělat si o situaci ucelenější obraz.

Pomocné technické prapory – představení ve zkratce

Pomocné technické prapory (dále jen PTP) byly útvary Československé armády, které v letech 1950 až 1954 sloužily pro internaci a převýchovu tzv. politicky nespolehlivých osob, které podléhaly tehdejšímu brannému zákonu. Nejdůležitějším důvodem jejich vzniku bylo zajištění levné pracovní síly pro vybraná hospodářská odvětví. Druhým nejdůležitějším důvodem pak byla skutečnost, že se mohly stát příhodným nástrojem perzekuce nepohodlných osob. Díky PTP tak mohli být vojáci, kteří byli považováni za nespolehlivé, izolováni od bojových útvarů.

Důležité je na tomto místě také podotknout, že celý systém fungování PTP neměl oporu v československých dobových zákonech ani mezinárodním právu. Tehdejší branný zákon dovoloval využití vojáků v činné službě k pracovní činnosti pouze dočasně a jen za mimořádných podmínek. Branci, považovaní za politicky nespolehlivé, ovšem strávili u PTP celou vojenskou službu a často i mnoho měsíců nad její rámeč.

Výběr branců do PTP probíhal na základě osobních, politických i sociálních hledisek, nikoliv však pouze těchto osob samotných, ale i jejich příbuzných. Všichni vojáci, které výběrové komise označily jako nespolehlivé, byli přiděleni

k PTP. „Pétépáci“ byli „vojáky druhé kategorie“ a jejich vojenská služba neměla s přípravou na obranu domoviny nic společného. Představovali velmi mobilní a zároveň zcela bezprávnou pracovní sílu, kterou mohlo vedení armády použít kdekoliv, kdykoliv a k čemukoliv. Jejich dřina přinášela do armádního rozpočtu značné zisky, například v roce 1953 to bylo více než čtyřicet miliónů korun.¹

Lehké a těžké PTP – odlišnosti a statistiky

Z našeho hlediska je důležité také rozdělení PTP – a to na lehké a těžké. Těžké PTP pracovaly v hlubinných dolech, především na Ostravsku. Na brance zde čekala těžká dřina, jejich nezkušenost ve spojení s častým nedodržováním bezpečnostních předpisů v souvislosti s nutností plnit stále vyšší normy činila jejich práci mnohdy extrémně nebezpečnou. Pozitivním faktorem u těžkých PTP bylo pevné zdravotnické zázemí. Kromě stálého lékaře pracovali na ošetřovně i další zdravotníci, což byli spolehliví poddůstojníci, absolventi kurzu pro zdravotní personál.² Oproti tomu „lehčí pétépáci“ pracovali většinou u vojenských a státních podniků, nejčastěji po menších pracovních skupinách. Kromě stavební pracovní činnosti byli nasazováni také v kamenolomech, při těžbě písku a při úpravách terénu. Podíleli se na výstavbě kasáren, letišť, továren, bytových domů, železničních tratí či silnic a mostů. Až na velké výjimky jim bylo poskytováno nevyhovující ubytování i stravování. S lékařskou péčí byl u lehkých PTP velký problém, neboť kvůli velkému množství odloučených jednotek na různých pracovištích (mnohdy značně odlehlých) zde často službu vykonával jenom jeden zdravotník vybavený pouze zdravotnickou brašnou, takže se stávalo, že zraněný příslušník PTP se dostal k lékařskému vyšetření někdy až po delší době, což často mělo neblahý vliv na výsledek jeho léčby.³

Pracovní úrazy u PTP

Vzhledem k již zmíněným okolnostem bohužel nemáme o úrazech přesné údaje ani příliš relevantních čísel. Pracovní úrazy však byly po celou dobu existence PTP průvodním jevem namáhavé a velmi často také nebezpečné práce „těžkých a lehkých pétépáků“. Domnívám se však, že bychom se dopustili chyby, kdybychom přijali názor, že „*mnohé úrazy nepochybně souvisely s nízkou kázní, které*

¹ BÍLEK, Jiří. Vojáci i občané druhé kategorie: "pétépáci": Na okraj jednoho výročí, *Dějiny a současnost*, no. 4, 2016, s. 37.

² RICHTER, Oldřich. Zdravotní služba a hygienické poměry u PTP z pohledu medika – pétépáka. *Svědectví o organizaci a životě PTP. Sborník příspěvků přednesených na konferenci o PTP 19. a 20. června 2002 v Praze, Praha: Ústřední rada PTP-VNTP, 2003. s. 16.*

³ RICHTER, Oldřich. Zdravotní služba a hygienické poměry u PTP z pohledu medika – pétépáka, s. 19.

u PTP byla. ⁴ Tento ne vzácně vyslovovaný názor skutečně nelze považovat za nikterak zvláště relevantní. Jistě, problémy s pracovní kázní se zde občas vyskytnout mohly, ale jednalo se spíše o tehdejší interpretaci armádních složek, kterou dnes můžeme s jistotou označit za tendenční. Příčinou pracovních úrazů bylo především nedostatečné zapracování do řemesla a z toho plynoucí nedodržování bezpečnostních předpisů, zařazování zdravotně nezpůsobilých osob, nadměrná přesčasová práce či šikana od velitelů v mimopracovní době. Velká část „pétápáků“ (snad s výjimkou branců původně pracujících v zemědělství) nebyla na tak těžkou práci zvyklá. Dalším problémem pak bylo často nedostatečné zaškolení. Zaškolení těch, kteří měli poprvé fárat na šachtě, bylo skutečně minimální. Většinou trvalo tři až čtyři hodiny a v některých případech nebylo dokonce vůbec žádné. ⁵ Zkrátka, zatímco učební doba havířských učňů byla standardně dvouletá, členům PTP musel stačit na zaškolení necelý den. Co se týče lehkých pomocných technických praporů, zde se o zaškolení nedá hovořit vůbec. Pamětník Ivo Rezníček situaci popisuje následovně: „Nejvíce ke zranění docházelo u kněžských rot, které bez jakékoliv instruktáže a zacvičení pracovaly při kácení stromů v lese a jelikož nebyli ani fyzicky zvyklí na běžnou manuální práci, docházelo zde k častým úrazům a to i takovým, při kterých byla nutná hospitalizace ve vojenské nemocnici.“ ⁶ S různými stavebními a odbornými pracemi se museli seznamovat až „za pochodu“ při práci s civilními dělníky. ⁷ Druhou bezesporu velmi důležitou příčinou úrazů bylo nedodržování bezpečnostních předpisů. „Pétápáci“ k němu byli často přímo či nepřímo nuceni vedením podniků, které ve snaze plnit plán nedodržovaly platná bezpečnostní nařízení. Známou praxí často bylo, že se například při důlním neštěstí narychlo napravovaly nedostatky, které na příslušném pracovišti před smrtelným úrazem byly, protože v následném zápisu o úrazu musel být stav pracoviště uveden. Osmihodinová pracovní doba, která fungovala v padesátých letech, byla v případě PTP samozřejmě porušována. Například když se na šachtách neplnil plán, často se fáralo po 10, 12 a někdy i 16 hodinách. V případech PTP se velmi často přehlíží fakt, že jednu z největších „zásluh“ na těžkých pracovních úrazech měli na svědomí velitelé rot, kteří ve snaze zavděčit se svým nadřízeným nedopřávali příslušníkům PTP potřebný odpočinek. Zákonnitě se musel projevit také nedostatek spánku, jehož nezbytná doba nebyla často dodržována. Když k tomu připočteme ještě namáhavá vojenská cvičení, vyhlásování poplachů i několikrát za noc, bylo následné vyčerpání

⁴ BÍLEK, Jiří. Pomocné technické prapory: *O jedné z forem zneužití armády k politické perzekuci*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2002. ISBN 80-902885-7-X, s. 140.

⁵ HOLEC, František. Pracovní úrazy u PTP. In: *Svědectví o organizaci a životě PTP. Sborník příspěvků přednesených na konferenci o PTP 19. a 20. června 2002 v Praze*, Praha: Ústřední rada PTP-VNTP, 2003. s. 12.

⁶ RŮŽIČKA, Jiří, DROBÍLEK, Augustin. Hořké vzpomínání: *Z dopisů a vzpomínek chlapců pétápáků*. Praha: VTPN Praha, 1999. ISBN 80-238-8956-7, s. 274

⁷ HOLEC, František. Pracovní úrazy u PTP, s. 12.

logickou příčinou zvýšené úrazovosti. Co se týče samotných úrazů, běžné úrazy jako například tržné rány, zlomeniny, zhmožděninny atd. se neevidovaly, i když ošetření provedla nemocnice. Zraněný „pétépák“ byl převelen do vojenského zaměstnání u roty, bez nároku na nemocenské dávky, odškodnění za úraz a ani odpočinek na vojenské ošetrovně. Pohlíženo na něj bylo spíše jako na sabotéra. I proto se často stávalo, že se některé úrazy snažili příslušníci PTP mezi sebou ošetřit „svépomocí“. O této situaci hovoří například bývalý člen PTP pan Richter, který jako student medicíny ošetřoval svoje kamarády u PTP. Jak celý postup probíhal, popisuje takto:

Maminka byla zaměstnaná na zubárně v Klatovech, tak její obvodní lékař mně vždycky poslal recept, respektive mamince, vyzvedla ho, dala do malého balíčku a poslala jako dopis, já jsem pak s pomocí těchto léčiv ošetřoval ty kluky, kteří na ošetrovnu nešli, protože měli třeba odřenou ruku, nebo něco takového. Chodili ke mně, já jsem jim to obvazoval.⁸

Další pamětník Miroslav Petrášek byl sám obětí dvou úrazů, které popisuje následovně: „Měl jsem na šachtě dva nebezpečné úrazy. Chodbou běží tažné lano a na něj se připínají vozíky. Jednou se ale našponované lano vymrštilo a praštilo mě přes obličej. Přitom mi přerazilo nos a málem jsem přišel o oko. Podruhé jsem zase spadl pod vozíky a měl jsem štěstí, že jsem se tam vešel, jinak by mě to pořádně zmačkalo.“⁹ Další pamětník Stanislav Česka popisuje svoji zkušenost s pracovními úrazy takto: „Vzpomínám si na opařeniny, když se z nákladního výtahu při asfaltování střechy převrátil kýbl s asfaltem. Spadl na kluky dole, takže měli těžké popáleniny a zlomeniny. Byla tam další různá zranění, každou chvíli něco...“¹⁰ Těžké úrazy během své služby popisuje i další pamětník Julius Lukeš: „Těžké úrazy se děly na dráze. Vzpomínám si, jak chtěl jeden voják přeskočit mašinu za chodu, když vykládal šterkopisek, jenže ho to sebralo a vzalo mu to obě nohy.“¹¹ Častou příčinou velké úrazovosti byla skutečnost, že „pétépáci“ byli zařazováni na velmi nebezpečná stanoviště, na nichž civilní zaměstnanci odmítali pracovat. Vojáci však na takovou práci jít museli, neboť odmítnutí bylo považováno za nesplnění rozkazu, což mohlo mít pro dotyčné neblahé následky. Žádné dochované statistiky ohledně počtu úrazů u jednotek PTP bohužel nemáme k dispozici. Dostupný souhrnný údaj z roku 1952 však hovoří o tom, že u všech vojenských jednotek došlo jen za tento rok k 2750 lehkým, 518 těžkým

⁸ Rozhovor Radka ŠVECE (doktorand Západočeské univerzity v Plzni) s Oldřichem Richterem (bývalým příslušníkem PTP), dne 10. 1. 2016 v Zelené Lhotě, přepis rozhovoru uložen v soukromém archivu Radka Švece, Chanovice 71.

⁹ GÁLIS, Radek. Černí Baroni od Černé věže. České Budějovice: Měsíc ve dne, 2017. ISBN 978-80-906469-7-1, s. 162.

¹⁰ GÁLIS, Radek. Černí Baroni od Černé věže, s. 33.

¹¹ GÁLIS, Radek. Černí Baroni od Černé věže, s. 117.

a 40 smrtelným úrazům.¹² Na smrtelné úrazy vzpomíná také pamětník Václav Kulhánek: „*U jedné roty bylo za jediný rok šest mrtvých... Na stavbě v Kamenici nad Cikorkou jednou spadl koš od míchačky na dva vojáky a zabil je.*“¹³ Smrtelný úraz zažil při svém působení u PTP i další bývalý člen těchto útvarů Václav Šulista: „*Viděl jsem několik úrazů včetně smrtelného a při službě na ošetrovně jsem zažil tři sebevraždy.*“¹⁴ Ve své autobiografické knize popisuje bývalý člen PTP Jan Ondo nehodu, při které zahynul jeho kamarád Fero: „*Zamotalo sa mu lano, preto vozík zastavil a rozmotával lano. To se mu uvolnilo, vozík plný uhlia sa pohol a pritlačil ho na bariéru. Rozmliadžilo mu to chrbicu. Začul sem hlasný výkrik, bežal som tam, ale už bolo neskoro. Privolaný lekár skonštatoval smrť.*“¹⁵

Dodnes stále zůstává a nejspíš i nadále zůstane nezodpovězenou otázkou, kolik „pétépáků“ přišlo během své vojny o život. V dané době se o úrazech na šachtách psát ani mluvit nesmělo, aby se neoslaboval oficiální nábor občanů do hornictví. O těchto případech tak věděli pouze příslušníci roty či příslušníci odloučeného pracoviště a členové rodiny postiženého.¹⁶

Smrtelné úrazy však nebyly ničím neobvyklým ani u obdobných útvarů v dalších státech východního bloku. Zde je již možné se nějakých konkrétních dat dopátrat. Mečislav Borák ve své studii uvádí, že např. podle polských statistik bylo za období let 1951 až 1956 celkem zaznamenáno 10 199 úrazů, z toho 256 smrtelných.¹⁷ Nejvíce příslušníků PTP přišlo o život při práci v dolech. Bylo to zejména při závalech, kdy docházelo ke zlomeninám lebky, vazů, krční páteře, přerušeni míchy, zlomení pánve apod.

Mnozí „pétépáci“ se sice tomu nejhoršímu vyhnuli, ale z vojny si odnášeli trvalé následky, a to většinou bez jakéhokoli nároku na odškodnění.¹⁸ O to mohli poprvé požádat až po roce 1989, pokud se ovšem tohoto období vůbec dožili. Krutou pravdou bohužel zůstává, že armáda ani po necelých čtyřech desetiletích nechtěla mít nic společného s těmi, na jejichž špatném stavu se trvale podepsala. Až v následujících letech byla postupně přijata potřebná právní opatření, která bývalým členům PTP alespoň částečně kompenzovala jejich těžký úděl v minulosti. Kromě odškodnění za úrazy a nemoci, kterými trpěli v době své vojenské

¹² VHA Praha. Fond 21. PTP. SM 1953, příl. 1

¹³ GÁLIS, Radek. Černí Baroni od Černé věže, s. 102.

¹⁴ GÁLIS, Radek. Černí Baroni od Černé věže, s. 210.

¹⁵ ONDO, Ján. Armáda bez zbraní. Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 1997. ISBN 80-7162-125-0, s. 115.

¹⁶ RŮŽIČKOVÁ, Lenka. PTP aneb Černí Baroni. Praha: Univerzita Karlova, 2006, s. 53.

¹⁷ BORÁK, Mečislav. Fenomén tzv. vojenských táborů nucené práce v Československu a jeho mezinárodní souvislosti. In: *Slezský sborník Acta Silesiaca. Čtvrtletník pro vědy o společnosti. Opava: Slezský ústav Slezského zemského muzea, 2000. ISBN 20000037-6833, s. 87.*

¹⁸ BÍLEK, Jiří. Pétépáci aneb Černí baroni úplně jinak: *Vyprávění o jednom z bílých míst naší nedávné historie.* Plzeň: Nava, 1996. ISBN 80-85254-71-9, s. 98.

služby, mají ti, kteří byli prokazatelně k PTP zařazeni z politických důvodů, nárok na lékařskou péči ve vojenských zdravotnických zařízeních a na příplatky na rekondiční a lázeňské pobyty, stejně tak jako nárok na bezplatnou pečovatelskou službu.

Lékařská péče u PTP

Vzhledem k zvláště obtížným pracovním úkolům a pracím v objektech, kde hrozilo značné nebezpečí úrazů a nemocí z povolání, očekávali bychom u PTP zřejmě obzvláště pečlivě organizovanou zdravotní službu. Zdaleka tomu ovšem tak nebylo. Lékařská péče byla podobně jako hygienické podmínky obecně na velmi nízké úrovni, i když se mohla podstatně lišit u jednotlivých útvarů a pracovišť. O specifických problémech týkajících se zdravotní péče u lehkých a těžkých PTP jsme si řekli již o něco výše. Souhrnně lze určitě říci, že jednodušší byla situace u těžkých praporů v tom, že zůstávaly organickými jednotkami, měly zpravidla jedno pracoviště. To znamenalo většinou také lepší stravování, hygienické podmínky a možnost lékařské péče v praporem ošetrovně nebo v závodní ordinaci.¹⁹

Celková roztržitost zdravotní služby však i u nich vedla k tomu, že zejména zdravotní dokumentace nemohla být vedena soustavně. Už odvodní řízení se většinou konalo bez úzké spolupráce s civilním zdravotnictvím, bez předběžného zápisu a také bez předběžného vyšetření.²⁰ Po celou dobu fungování PTP pak bylo hlavním zájmem velitelů, aby co největší počet vojáků pracoval, protože dostávali finanční bonusy za dobré pracovní výsledky. Co se týče samotných lékařů, s ohledem na jejich celkový nedostatek nesloužili na počátku padesátých let až na několik málo výjimek vystudovaní vojenští lékaři (v roce 1952 byli z 20 hlavních lékařů jen tři důstojníci z povolání), ale funkce často vykonávali lékaři v základní službě či dokonce ze studií vyloučení medicí. ²¹ To byl i případ pamětníka Iva Řezníčka, který byl vyloučen z šestého semestru medicíny Palackého univerzity v Olomouci a po politické prověrce přeřazen k PTP: „*Za 38 měsíců jsem vystřídal 16 pracovišť. Byly mi dány knihy nemocných, recepty a příkazy k převozu do nemocnice. Podléhal jsem lékařům z nejbližší posádky a knihu nemocných jsem dával veliteli roty k podpisu. Vespěs jsem dopoledne pracoval na stavbě a odpoledne ordinoval.*“²²

Jak vypadala zdravotní služba u PTP nastiňuje také Václav Šulista, který během svého působení u PTP pracoval na ošetrovně 10 měsíců. Svoje zkušenosti

¹⁹ BÍLEK, Jiří. Vojáci s lopatou, krumpáčem a sbíječkou: K 60. výročí zrušení posledních pomocných technických praporů, *Historie a vojenství*, vol. 63, no. 3, 2014, s. 19

²⁰ RICHTER, Oldřich. Zdravotní služba a hygienické poměry u PTP z pohledu medika – pětápáka, s. 19.

²¹ BÍLEK, Jiří. Pomocné technické prapory, s. 114.

²² RŮŽIČKA, Jiří, DROBÍLEK, Augustin. Hořké vzpomínání, s. 274.

popisuje následovně: „Byla to těžká služba, možná těžší než celé moje předcházející fárání. Byli jsme na to spolu s lékařem tři... Vstávali jsme už ve 4 hodiny ráno, abychom podchytili nemocné například s teplotou nebo úrazem, kteří měli jít na ranní směnu. Spát jsme chodili o půlnoci, když jsme předtím ošetřili případné úrazy z odpolední směny, která se vracela na večeri po 22. hodině. Měli jsme 25 lůžek, což je dneska malé interní oddělení. Ke zdravotnické práci jsme pochopitelně měli celkovou péči o umístění na ošetrovně, to znamená donášku stravy, administrativu atd. Dělal jsem všechna možná vyšetření a hodně se naučil z lékařských oborů. Například diagnózu kapavky, sedimentaci, počítání krevního obrazu, výplachy uší, měření tlaku, různé komplikované obvazy apod. Po deseti měsících ale mé působení na ošetrovně skončilo, protože soudruh Čepička, tehdejší ministr obrany, rozhodl, že lidé s klasifikací E nesmějí být na tzv. plánovacích místech. Z ošetrovny mě proto vyhnali.“²³ Lékaři byli po celou dobu svého působení u PTP pod velkým tlakem velitelů, aby nemocnost byla co nejnižší (běžné bylo například opatření, že kdo se přihlásil na ošetrovně jako nemocný, nedostal několik dnů či dokonce týdnů žádnou vycházku).²⁴ Nemocnost zkrátka představovala ohrožení plnění úkolů a plánu, což bylo hlavní kritérium hodnocení jednotky i jejího velení. Některá poranění tak byla ošetřována svépomocí, podobně jako se přecházela nehořečnatá onemocnění. Jak taková ošetření probíhala, popisuje pan Richter:

Radši o tom nemluvit, strašlivě. Jenom pro ilustraci, aby se moc necho-dilo na ošetrovnu (kdo se cítil nemocný, tak se musel při nástupu zapsat do knížky nemocných a šlo se na ošetrovnu, ta byla mimo tábor, v ulici tam byl dlouhý barák, to byla ošetrovna a bydlel tam velitel), aby se omezilo to chození, to stonání, tak kdo šel na ošetrovnu, nedostal 14 dní žádnou vycházku. Já jsem tam přestal potom chodit, když mi něco bylo, tak jsem se kurýroval sám.²⁵

Toto vše mělo na zdravotní stav mužstva nepříznivý vliv, což se po propuštění promítalo i do civilního života. O lékařské péči hovoří ve své studii také Mečislav Borák, který konstatuje, že zdravotní péče byla na velmi nízké úrovni a často byla zajišťována pouze „svépomocí“ v rámci praporu.²⁶ Jiří Bílek ve své monografii *Pomocné technické prapory – o jedné z forem zneužití armády k politické perzekuci* uvádí, že většina lékařů se snažila v duchu Hippokratovy přísahy nemocné léčit podle svého nejlepšího vědomí a svědomí, mnohdy i proti

²³ GÁLIS, Radek. Černí Baroni od Černé věže, s. 209.

²⁴ RICHTER, Oldřich. Zdravotní služba a hygienické poměry u PTP z pohledu medika – pětápáka, s. 20.

²⁵ Rozhovor Radka ŠVECE (doktorand Západočeské univerzity v Plzni) s Oldřichem Richterem (bývalým příslušníkem PTP).

²⁶ BORÁK, Mečislav. Fenomén tzv. vojenských táborů nucené práce v Československu a jeho mezinárodní souvislosti, s. 87.

vůli velitelů.²⁷ Nebylo tak tomu ale samozřejmě vždy, například pan Richter se k jejich lékařům vyjadřuje následovně:

*Ten lékař, kterého jsme tam měli, to byl, dej mu pánbůh věčnou slávu, už bude mrtvý, strašný ničema, sám jsem to zažil na vlastní kůži.*²⁸

Nutno podotknout, že velitelé se někdy snažili „pétépákům“ zabránit v tom, aby lékaře vůbec navštívili. Bývalý člen PTP Ladislav Nešpor popisuje svoji zkušenost následovně: „*Když jsem se hlásil na ošetřovně s rozmačkanými prsty na ruce, dostal jsem 10 dnů basy.*“²⁹ Tento faktor měl bohužel do značné míry za následek, že poškozen na zdraví byl v té době prakticky každý desátý voják.³⁰ Bývalý člen PTP František Voráč popisuje svoji zkušenost s nepříjemnou kožní chorobou: „*V Karvině jsem po několika měsících práce v dolech onemocněl kožní chorobou, kterou nedokázali vyléčit ani ve vojenské nemocnici, na propuštění do civilu to ale podle vojenských lékařů nestačilo, a tak jsem pobyl asi 6 měsíců na ošetřovně u posádky v Orlové.*“³¹ Příslušníci bylo často před propuštěním do civilu nuceni podepsat prohlášení o dobrém zdravotním stavu a zavázat se, že v budoucnu nebudou požadovat za újmu na zdraví odškodnění. Tuto skutečnost dokládá také výpověď dalšího pamětníka Josefa Macka: „*Před propuštěním jsem musel podepsat prohlášení o svém dobrém zdravotním stavu a zavázat se, že v budoucnu nebudu na armádě žádnou peněžitou náhradu požadovat. Případnou újmu na zdraví způsobenou během výkonu vojenské služby.*“³² Jiří Hezký ve svém almanachu uvádí, že více než polovina pétépáků v domažlickém okrese utrpěla během služby u PTP zranění či vážné onemocnění.³³

Závěrem musíme konstatovat, že zdravotní služba PTP i přes všechny její uvedené nedostatky nakonec splnila pro komunistický režim nejdůležitější úkol – dokázala v dané době udržet práceschopnost většiny internovaných příslušníků PTP. Nerozvíjela svou činnost z hlediska prevence, což od ní dost pravděpodobně nebylo ani očekáváno. Za to dokázala tehdejšímu režimu zajistila ekonomická čísla, která nutně potřeboval. Navzdory nevyhovující lékařské péči příslušníci PTP dosahovali vysokých výkonů a často vysoce překračovali stanové normy. Jejich oficiálně přiznávaná produktivita byla v průměru o 20–40 % vyšší než

²⁷ BÍLEK, Jiří. Pomocné technické prapory, s. 115

²⁸ Rozhovor Radka ŠVECE (doktorand Západočeské univerzity v Plzni) s Oldřichem Richterem (bývalým příslušníkem PTP).

²⁹ KRÁSA, Pavel. Almanach Svazu PTP ČR. Beroun: Ústřední rada Svazu PTP, 2003, s. 38.

³⁰ VANÍČEK, Petr. Čepičkoví otroci v paměti národa. Praha: Primus, 2006. ISBN 80-86207-69-2, s. 49.

³¹ VORÁČ, František. Návrat byl nežádoucí: *Příběhy pétépáků z Blanenska*. Brno: Barrister a Principal, 2012, ISBN 978-80-87474-56-3, s. 240.

³² RŮŽIČKA, Jiří, DROBÍLEK, Augustin. Hořké vzpomínání, s. 241.

³³ HEZKÝ, Jiří. Almanach domažlických pétépáků. Domažlice: Okresní úřad Domažlice, 2002. ISBN 80-239-0263-6, s. 16.

u civilních zaměstnanců.³⁴ Celkově se odhaduje, že za dobu své existence odevdaly PTP státu úctyhodné dílo v hodnotě přes 2 biliony korun v nové měně.³⁵ Nebude tak jistě daleko od pravdy tvrzení, že právě režimem proskribovaní „pétépáci“ měli nemalý podíl na celkové výkonnosti národního hospodářství. To, že přitom internovaní „pétépáci“ prodělali zdravotní změny somatické i psychické, které nepříznivě ovlivňovaly jejich zdravotní stav po celý zbytek života, je věcí jistou.

Literatura:

BÍLEK, Jiří. Pétépáci aneb Černí baroni úplně jinak: *Vyprávění o jednom z bílých míst naší nedávné historie*. Plzeň: Nava, 1996. ISBN 80-85254-71-9.

BÍLEK, Jiří. Pomocné technické prapory: *O jedné z forem zneužití armády k politické perzekuci*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2002. ISBN 80-902885-7-X.

BÍLEK, Jiří. Vojáci i občané druhé kategorie: „pétépáci“: Na okraj jednoho výročí, *Dějiny a současnost*, no. 4, 2016, s. 34–37.

BÍLEK, Jiří. Vojáci s lopatou, krumpáčem a sbíječkou: K 60. výročí zrušení posledních pomocných technických praporů, *Historie a vojenství*, vol. 63, no. 3, 2014, s. 17–27.

BORÁK, Mečislav. Fenomén tzv. vojenských táborů nucené práce v Československu a jeho mezinárodní souvislosti. In: *Slezský sborník Acta Silesiaca. Čtvrtletník pro vědy o společnosti*. Opava: Slezský ústav Slezského zemského muzea, 2000. ISBN 2000 0037-6833, s. 78–92.

GÁLIS, Radek. Černí Baroni od Černé věže. České Budějovice: Měsíc ve dne, 2017. ISBN 978-80-906469-7-1.

HEZKÝ, Jiří. Almanach domažlických pétépáků. Domažlice: Okresní úřad Domažlice, 2002. ISBN 80-239-0263-6.

HOLEC, František. Pracovní úrazy u PTP. In: *Svědectví o organizaci a životě PTP. Sborník příspěvků přednesených na konferenci o PTP 19. a 20. června 2002 v Praze*, Praha: Ústřední rada PTP-VNTP, 2003. s. 12–15.

JUZA, Josef. Svědectví o PTP okresu Rychnov nad Kněžnou. Rychnov nad Kněžnou: Svaz PTP okresní klub Rychnov nad kněžnou, 1996. ISBN 80-901757-3-2.

KRÁSA, Pavel. Almanach Svazu PTP ČR. Beroun: Ústřední rada Svazu PTP, 2003.

³⁴ VANÍČEK, Petr. Čepičkovi otroci v paměti národa, s. 51.

³⁵ VANÍČEK, Petr. Čepičkovi otroci v paměti národa, s. 51.

ONDO, Ján. Armáda bez zbraní. Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 1997. ISBN 80-7162-125-0.

RICHTER, Oldřich. Zdravotní služba a hygienické poměry u PTP z pohledu medika – pětépáka. *Svědectví o organizaci a životě PTP. Sborník příspěvků přednesených na konferenci o PTP 19. a 20. června 2002 v Praze, Praha: Ústřední rada PTP-VNTP, 2003. s. 16–21.*

RŮŽIČKA, Jiří, DROBÍLEK, Augustin. Hořké vzpomínání: *Z dopisů a vzpomínek chlapců pětépáků*. Praha: VTPN Praha, 1999. ISBN 80-238-8956-7.

RŮŽIČKOVÁ, Lenka. PTP aneb Černí Baroni. Praha: Univerzita Karlova, 2006.

VANÍČEK, Petr. Čepičkovi otroci v paměti národa. Praha: Primus, 2006. ISBN 80-86207-69-2.

VORÁČ, František. Návrat byl nežádoucí: *Příběhy pětépáků z Blanenska*. Brno: Barrister a Principal, 2012, ISBN 978-80-87474-56-3.

Rozhovor s pamětníkem:

Rozhovor Radka ŠVECE (doktorand Západočeské univerzity v Plzni) s Oldřichem Richterem (bývalým příslušníkem PTP), dne 10. 1. 2016 v Zelené Lhotě, přepis rozhovoru uložen v soukromém archivu Radka Švece, Chanovice 71.

Archivní zdroje:

VHA Bratislava. Fond 63. PTP. Inv. č. 45.

VHA Praha. Fond 21. PTP. SM 1953, příl. 1.

Přílohy

Osvědčení o nemoci (zranění) čís. _____

č. ON - čís. voj. k. Komisa na rozkaz (návrh) učelová důstojník od.
(název komise)

dne 26. apríla 1956. vyšetřila a stanovila:

- Příjmení a jméno **LEHKÝ ANTON.**
- Vojenská hodnost a branný poměr voj. zácl. II.
- Vojenský útvar PSP 35/H Komárno.
- Narozen { den, měsíc a rok 6. 12. 1930.
obec Onich
okres, země Jugoslavia
- Místo trvalého bydliště před nástupem vojenské služby Praha 10.
- Odveden (kdy, kterou odvodní komisí a s jakou klasifikací) 1950 OVS Kolín, služba asi 7 dnů.
o roku 1950
o roku 1953 asi 3 týdny.

Konal vojenskou službu od 1. 11. 1955. do důstojníkova data. 19

Zda, kdy, jakou komisí a s jakým výsledkem byl již přezkoumán o roku 1950, na OVV Mělník,
o roku 1953 OVK VVN, propuštěn na dg: "těžký náčet studování."

- Stranická příslušnost
- Občanské zaměstnání robotník
- Školní vzdělání 6 letovýd, 3 měřičanby, 2 roj. přiemyslovdy,

NV MI-246652/2354 - SKL 75. 161/A

Příloha č. 1 Osvědčení o nemoci (zranění)
VHA Bratislava. Fond 63. PTP. Inv. č. 45.

O z n á m e n í   o   ú r a z u .

Jméno a příjmení: des. zákl.sl. K l a b a n   J a r o s l a v
 P.S. 35/Co -V, Prešov
 P.ř. číslo: 1930
 Datum narození: 1930

Popis o zranění:
 dne 25.2.t.r., kolem 15.30 hod. na staveništi Nižná Šebastová.
 Jmenovaný pracoval jako pomocník při míchačce malty. Šel se podívat,
 zda-li zedníci potřebují v dosazovací nádrži ještě maltu. Při přechá-
 zeni po lešení sklouzla mu noha po vlhké fošne a spadl do jámy asi
 3.5 m hluboké, otvorem, jímž se podávala malta zedníkům, a dopadl
 mezi cihly a kalfas. Svedkové voj. Vašíček Miroslav a voj. Valovič
 Cyril, oba příslušníci téhož útvaru.

Lékařský nález:
 Otevřená fractura levé končetiny.

Poskytnuta první pomoc:
 Jmenovaný byl z rány vyproštěn pomocí lana, nakolik se jednalo o ot-
 vřenou fracturu, byla končetina obvázaná a fixována provizorně vytvořenými
 dlahami. Během 30 minut byl odvezen sanitním autem do FN Prešov.

Diagnosa:
 Odlomený malleolus tibialis, a fibula příčně zlomena, asi 6 cm n-
 zevním kotníkem, s malou dislokací co do osy.

5. Stupeň zranění:
 Těžké.

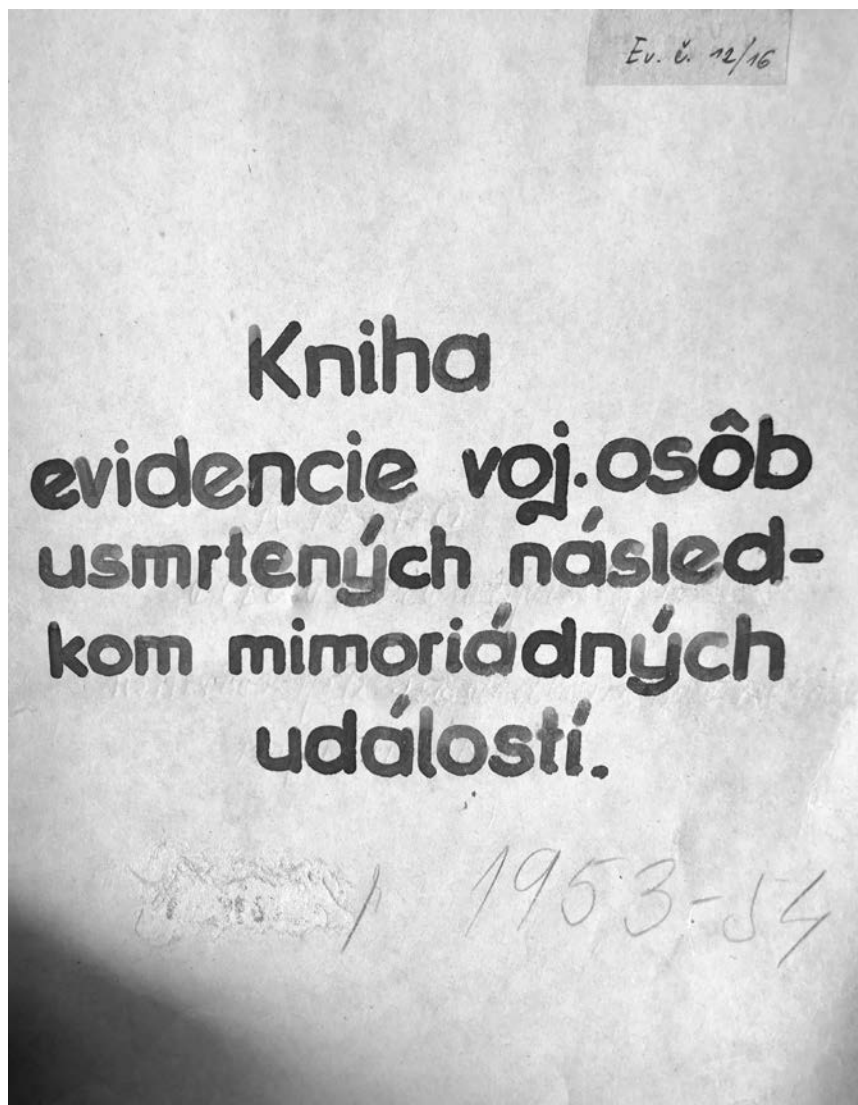
6. Doba léčení:
 10 - 12 týdnů

7. Následky zranění:
 Méněcennost kotníku.

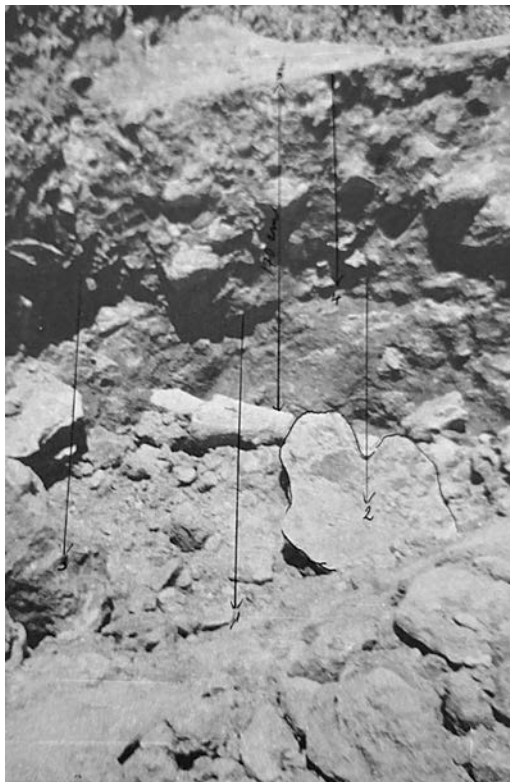
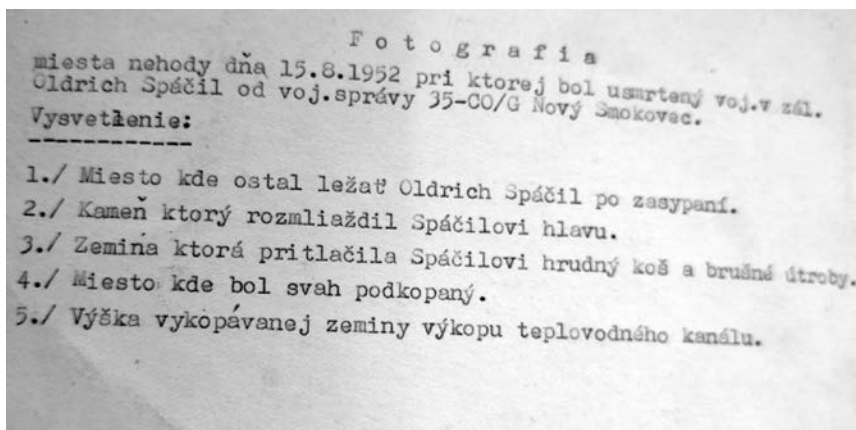
8. Stalo se zranění vinou vojenské služby?
 A n o

MUDr. B. KINDL

Příloha č. 2 Oznámení o úrazu
 VHA Bratislava. Fond 63. PTP. Inv. č. 45.

Příloha č. 3 Kniha evidence usmrcených osob
VHA Bratislava. Fond 63. PTP. Inv. č. 45.

Příloha č. 4 Dokumentace místa
smrtné nehody
VHA Bratislava. Fond 63. PTP.
Inv. č. 45.

Příloha č. 5 – Dokumentace oběti smrtelného úrazu
VHA Bratislava. Fond 63. PTP. Inv. č. 45.

O autorovi:

Mgr. Radek Švec (*1991) vystudoval obory Obecné dějiny a Moderní dějiny na Fakultě filozofické Západočeské univerzity v Plzni. Od roku 2018 studuje doktorský obor Moderní dějiny na téže fakultě. V současné době se zabývá problematikou komunistického režimu v Československu, zejména politickou perzekucí a nezákonnostmi 50. let.

Email: svecr@khv.zcu.cz